

Т. В. Стройко,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри організації виробництва та агробізнесу,
Миколаївський державний аграрний університет*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто основні теоретичні аспекти формування та розвитку інституціональної інфраструктури агропродовольчої сфери. Обґрунтовано основні напрями розвитку інституційної інфраструктури з метою формування конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери.

In article the basic theoretical aspects of formation and development institution infrastructures of agrofood sphere are considered. It is proved the basic ways of development institution infrastructures for the purpose of formation the enterprises of agrofood sphere.

*Ключові слова: інфраструктура, інституції, агропродовольча сфера, інституційне середовище.
Key words: infrastructure, institutions, agrofood sphere, institution environment.*

ВСТУП

В умовах фінансово-економічної кризи інституціоналізація інфраструктури стає стратегічним напрямом розвитку агропродовольчої сфери. Саме сучасна економічна ситуація визначила пріоритетну роль інфраструктури в усіх галузях народного господарства. Таким чином, основою наукового дослідження інституціональної інфраструктури всіх рівнів повинно стати її теоретико-методологічне обґрунтування.

Теоретичні засади інституціональної економіки закладені в працях виданих вчених: А. Алчіан, М. Бунге, М. Вебера, Т. Веблена, Дж. Коммонс, У. Мітчелла, Д. Норта, М. Туган-Барановського та інших.

Науково-теоретичні основи діяльності інфраструктури (в тому числі агропродовольчої сфери) були сформовані вітчизняними та зарубіжними економістами, серед яких: В. Андрійчук, П. Бельський, М. Гладій, С. Кваша, Б. Краснопольский, А. Кузнецова, Ю. Лопатинський, М. Малік, О. Мороз, П. Мосіюк, С. Носова, Т. Осташко, М. Хорунжий, Л. Чернюк, Ю. Юдін та багато інших. Враховуючи значний доробок зарубіжних та вітчизняних науковців у розв'язанні зазначеної проблеми, слід додати, що доцільним є теоретичне обґрунтування суті та значення інституціональної інфраструктури безпосередньо в агропродовольчій сфері.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності, значення та особливостей розвитку інституціональної інфраструктури в агропродовольчій сфері.

РЕЗУЛЬТАТИ

У сучасному глобалізованому світі значно зростає роль відповідних інститутів, які здатні формувати та підтримувати діяльність економічних систем. Визначальну роль при цьому відіграє держава, тобто інститути, які вона створює. З. Ватаманюк вказує, що нині ефективна держава потрібна для надання суспільству товарів і послуг, а також для створення правил та інститутів, які забезпечують однакові для всіх правила гри і нормальне функціонування ринку, а людям добробут [1, с. 7].

Особливе значення державне регулювання економіки має для агропродовольчої сфери країни. В сучасних умовах низький рівень розвитку продуктивних сил галузі, невідповідність інфраструктури, проблеми в фінансово-кредитній та інвестиційній сфері перешкоджають формуванню конкурентоспроможної економічної системи. На наш погляд, першоосновою в подоланні зазначених проблем повинно стати створення сприятливого інституційного середовища та формування відповідної інституційної інфраструктури.

По суті, інституціоналізація — це перетворення соціальних намірів на норму шляхом їх упровадження за допомогою інституцій влади й на основі засобів правового, економічного, політичного регулювання. А.А. Ткач вказує, що інституціонуванням можна назвати процес оформлення соціальних намірів у конкретні правові акти, за виконання яких відповідають органи влади й управління [2, с. 269]. Відповідно формується і інституційне середовище, яке характеризується як "чіткий упорядкований набір інститутів, що визначають обмеження для економічних суб'єктів, які формуються в межах тієї чи іншої системи координації господарської діяльності" [1, с. 26].

На наш погляд, агропродовольча сфера країни, як ніяка інша із господарських систем, потребує інституційних змін. Адже саме вона характеризується низьким рівнем конкурентоспроможності виробництва, затяжним процесом реформування галузі, розвалом соціальної інфраструктури. Агропродовольча сфера є досить консервативною економічною системою, тому темпи інституційних змін будуть досить повільними, але вони є об'єктивно необхідними.

Зокрема, М.І. Малік та О.Г. Шпикуляк наголошують, що саме невідповідні потребам ринку інституціональні умови стримують розбудову ефективно аграрної реформи, не реформи як константа, а правила гри (інституції) уособлюють неефективність [3, с. 133].

У цьому зв'язку слід зупинитись на понятті інститутів та інституцій. Д. Норт наголошує, що інституції — це "правила гри" в суспільстві або придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне річище. І як наслідок, вони структурують стимули в процесі людського обміну — політичного, соціального чи економічного [4]. Загалом під інститутами розуміють і соціально визнані нормативно-ціннісні системи (установи, норми й ін.) і формалізовані структури, які їх реалізують. Відповідно до такої позиції, ринок як такий є суспільним (соціальним) інститутом, який заснований на принципах приватної власності й конкуренції. Водночас інститутами ринку є не тільки такі його "базові" характеристики чи складники, як приватна власність, конкуренція та інші, але і його "інфраструктурні" функціональні елементи, такі як банки, біржі, інвестиційні фонди та інші фінансові й торгово-посередницькі структури [1, с. 22].

Під економічними інституціями й інститутами вважаються сформовані правила, норми, традиції — інституції; утворення, такі як власність, економічна ментальність, а також організаційно-правові структури, установи, організації — інститути, що консолідуєть і спрямовують взаємодії індивідів в економіці [3, с. 133].

Тому на сучасному етапі розвитку агропродовольча

сфера потребує створення системи інститутів та інституцій, які забезпечували б завершення реформувальних процесів в галузі та створення умов для її подальшого сталого розвитку. По суті, необхідно є система інституціонального забезпечення, яку можна визначити як "динамічний процес формування інституцій (правила, сформовані формальними та неформальними утвореннями суспільно-економічних формацій, які впливають на поведінку учасників ринку) й інститутів (організаційно оформлена система правил і норм), які консолідовано у формі організації (підприємства, інфраструктура, державні органи), закону (нормативно-правові акти) та функції-правила (ринок, ціноутворення, конкуренція, праця, власність) у процесі еволюції ринкового механізму" [5, с. 151].

На нашу думку, базовим інститутом для агропродовольчої сфери є інститут власності, який забезпечуватиме чіткі і гарантовані правила розмежування майнової відповідальності. Адже основою реформування було закріплення права власності на землю та засоби виробництва, створення реального власника. Внаслідок ринкових трансформацій було ліквідовано державну монополію на економічну діяльність, але відсутність відповідного інституційного середовища знизило позитивний ефект від реформ. Не можна сьогодні говорити про ефективну та конкурентоспроможну агропродовольчу сферу без досягнення відповідного рівня інфраструктурного забезпечення. На наш погляд, ступінь зрілості інфраструктурі визначається відсутністю організаційно-інституціональних обмежень між суб'єктами в напрямі виробництва та реалізації продукції. Також важливим фактором є системна єдність всіх інституцій економічної системи на шляху від безпосередніх товаровиробників до споживачів. Базова роль при цьому відводиться саме інституціональній інфраструктурі.

Процес інституціоналізації агропродовольчої сфери буде досить тривалим. Ми вважаємо, що на першому етапі він повинен включати законодавче встановлення норм і правил, які регулюватимуть можливі варіанти співпраці економічних суб'єктів. У довгостроковому періоді необхідним є визнання встановлених норм та правил та їх закріплення не лише на рівні законів, а й на рівні традицій, звичаїв.

По суті, інституційна інфраструктура виступає не як самостійна галузь або підгалузь, вона обслуговує їх у ролі підсистеми, що управляє. Вона формується з організацій, які безпосередньо управляють відтворювальним процесом або обслуговують сферу обігу (наприклад, установи фінансово-кредитної і банківської систем, обчислювальні центри тощо). Інституційна інфраструктура діє на різних рівнях господарської діяльності у межах суб'єкта господарювання (регіону, сектора, підприємства), де складаються і виконуються різні господарські плани. Функції інституційної інфраструктури полягають у тому, щоб виробити такий внутрішній правопорядок, що діє в рамках якого-небудь господарського організму, щоб результати господарської діяльності давали можливість суб'єктам, які беруть участь у ній, розвиватися і забезпечували рівність ефекту для них [6].

Слід відмітити, що функціональне значення та специфіка інституціональної інфраструктури полягає в наданні суспільно корисних невиробничих послуг наукового, управлінського, правоохоронного та захисного характеру на рівні всього суспільства в цілому. До складу інституціональної інфраструктури за організаційно-галузевою ознакою включаються: суспільні організації, органи загальнодержавного управління, правові структури, наукові організації, заклади кредитування, державного страхування та інші. В загальному розумінні інституціональна інфраструктура є специфічною, здатною обслуговувати все суспільство.

Обслуговуюча діяльність інституціональних підрозділів прямо чи опосередковано також сприяє нормальному функціонуванню та підвищенню ефективності суспільного виробництва [7, с. 62].

У сучасних економічних реаліях, основними перешкодами для формування ефективної інституціональної інфраструктури є відсутність відповідного правового забезпечення, загальна нестійкість правового поля та загальнодержавні проблеми у фінансово-кредитній сфері. В цілому, інституціональна інфраструктура агропродовольчої сфери є формоутворювальним елементом економічного розвитку та подальшого зростання. Актуальні економічні дослідження агропродовольчої сфери повинні спрямовуватись на обґрунтування теоретичних та практичних засад розвитку інституціональної інфраструктури, акцентуючи увагу на дослідженні проблем формування та розвитку ринкових інституцій сфери та і агропродовольчого ринку.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи проведені дослідження, слід зазначити, що інституціональна інфраструктура агропродовольчої сфери є специфічним видом інфраструктурного забезпечення, яка спрямована на формування та підтримання динамічного розвитку підприємств аграрного сектора та харчової промисловості, забезпечення фінансової основи для розвитку соціальної інфраструктури. Її базовими складовими можуть бути фінансово-кредитна система, правове забезпечення, державне страхування, заклади науково-консультаційного забезпечення, дорадництво.

Розвиток інституціональної інфраструктури в агропродовольчій сфері є одним з пріоритетних напрямів виходу галузі з кризового стану. Основним завданням інституціональної інфраструктури повинно бути удосконалення державних та суспільних інституцій. Саме вони забезпечують оптимальну систему оподаткування, ефективне використання державних коштів, прискорений розвиток підприємництва. Інституціональні перетворення в агропродовольчій сфері слід спрямовувати на реалізацію найважливіших завдань: підтримку сільгосптоваровиробників з метою забезпечення паритету цін та організаційно-структурну перебудову на засадах інтеграції та кооперації з метою формування цілісних агропродовольчих виробничо-комерційних комплексів з закінченим циклом виробництва. Держава повинна формувати систему інститутів та інституцій спрямованих на формування динамічно розвиненої, конкурентоспроможної агропродовольчої сфери.

Література:

1. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика [З. Ватаманюк, С. Панчишин, О. Дорош, Н. Гнатюк, І. Грабинська, С. Кудин та ін]; за ред. З. Ватаманюка. — Львів: Новий Світ-2000, 2005. — 648 с.
2. Ткач А.А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія / Ткач А.А. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 304 с.
3. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Інституціоналізація аграрного підприємництва: трансформація та ефективність / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2010. — №7. — С. 132—139.
4. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки [пер. з англ. І. Дзюб] / Д. Норт. — К.: Основи, 2000. — 198 с.
5. Шпикуляк О.Г. Інституціональне забезпечення розвитку та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка / О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2010. — №4. — С. 150—157.
6. Белявцев М.І., Шестопалова Л.В. Інфраструктура товарного ринку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com.ua/marketing/sut_zmist_infrastrukturi_tovarnogo_rinku
7. Кузнецова А.И. Инфраструктура: вопросы теории, методологии и прикладные аспекты современного инфраструктурного обустройства. Геоэкономический подход. / А.Кузнецова. — Изд.2-е. — М.: КомКнига, 2010. — 456 с.

Стаття надійшла до редакції 03.05.2012 р.